

C.P. Voorvelt, o.f.m., *De Amor poenitens van Johannes van Neercassel (1626-1686). Ontstaansgeschiedenis en lotgevallen van een verhandeling over de strenge biechtpraktijk* (Dissertatie Nijmegen; Zeist: Kerckebosch, 1984, xxvii + 284 blz., ISBN 90 6720 016 6).

Als bierbrouwer Govert van Neercassel zijn burgerplicht als schepen van Gorcum had gedaan en braaf gereformeerd was geworden, had zijn zoon Joan het wellicht ver gebracht in de vaderlandse geschiedenis: hij zou een riant predikantsplaats of een leerstoel in Leiden of Utrecht hebben gevonden, die hem tot een schier eindeloze publikatiereeks zou hebben verlokkt, waarna nationaal gezag, dito roem, een schare nijvere leerlingen en tenslotte een gezaghebbend biograaf hem ten deel zouden zijn gevallen. IJdele speculaties natuurlijk: Govert was katholiek - al is niet duidelijk hoe actief - en Joan kreeg dus niets van dat alles. Slechts een straatnaam in Gorcum en Huissen. En een groot aantal apologetische of selectieve, maar steeds even slechte en onverteerbare levensbeschrijvingen in dienst van de katholieke of de oud-katholieke zaak. Pas de laatste jaren heeft de Nijmeegse hoogleraar M.G. Spiertz een aantal aspecten van Neercassels leven opnieuw onderzocht. Uit dat onderzoek komt, overwoekerd door de hagiografie, een verrassend rijke persoonlijkheid naar voren, die met Jansenius en de gebroeders Van Walenburch tot de weinige kopstukken van internationale allure behoort welke de katholieke Noordnederlandse gemeenschap in de zeventiende eeuw heeft voortgebracht. Geen wonder dat hij in Parijs en in Rome zowel hoog vereerd als geducht werd - veel meer, naar het schijnt, dan in de Republiek zelf. Reeds bij zijn intrede in het *Oratoire* van Parijs, in 1645, waren zijn kwaliteiten trouwens aan de overste opgevallen. Neercassel heeft de 'belles espérances' die men toen van hem koesterde, niet teleurgesteld. Hij is ongetwijfeld de meest boeiende en krachtige figuur van de Hollandse Zending geweest, met een internationale uitstraling - boeiender dan de wat rechtlijnige, voorspelbare Rovenius, en krachtiger dan de weliswaar onderschatte, maar toch wat zeurderige Codde.

Neercassels veelzijdige persoonlijkheid onttrekt zich aan versimpelde psychologische schema's. Biografen die klaarheid zoeken aan de oppervlakte van zijn levensloop, bijten de tanden op hem stuk. Kon het ook anders in zijn situatie, die zowel naar de burgerlijke als naar de kerkelijke kant zoveel persoonlijke en collectieve frustraties meebracht? Door de levensnabije, confessioneel strijdbare zielzorger heen lopen - veelal verdrongen - sporen van de regentenzoon met zijn nuttig netwerk van hoge relaties en zijn semi-tolerante levensinstelling; situatiegebonden pragmatiek strijdt in hem met universele dogmatiek; de Hollandse burgerzoon ligt overhoop met de hoogkerkelijke, Romegetrouwe katholiek; de erudiete theoloog wordt getemperd en gestuurd door de noden van de in zijn macht gefnuikte kerkvorst. Dat dit niet anders dan een dicht verweven complex spanningen kon opleveren, spreekt, dunkt me, vanzelf. En dat hij daar uiteindelijk aan is bezweken, is misschien niet zozeer een teken van zwakte dan wel van trouw aan een nieuw pastoraal model. Zo is het althans begrepen door de tijdgenoten, die daar een grootheid in zagen welke zijn geplande (Van Heussen) of feitelijke (Codde) opvolgers niet meer hebben getoond.

Het doet dan ook wat komisch aan Voorvelt aan het eind van zijn studie te horen verzuchten dat de mens Neercassel hem niet ligt omdat hij de franciscaanse blijheid mist (225). Juist voor Neercassel geldt dat de mens voortdurend door zijn werk werd gevormd. En wat betekent zo'n stereotiep trouwens in Neercassels situatie? Van een biograaf die de noodzakelijke 'empathy' met zijn subject mist, kan helaas niet meer dan een feitelijke uiteenzetting worden verwacht over Neercassels hoofdwerk, de verhandeling over de biechtpraktijk die, minstens ten dele geïnspireerd door zijn Franse leermeester Morin uit zijn jonge jaren, enkele decennia in hem heeft gebloeid alvorens aan het eind van zijn leven

RECENSIES

vrij onverwacht en relatief snel te worden geredigeerd. De ondertitel van de Nijmeegse dissertatie geeft dan ook reeds de beperkingen ervan aan. Steunend op een schat van ongedrukt materiaal, met name op Neercassels rijke correspondentie, heeft Voorvelt een scrupuleuze studie gemaakt van de inhoudelijke voorgeschiedenis van zowel de eerste (1683) als de tweede (1685) druk van de *Amor poenitens*, van de problemen rond de kerkelijke goedkeuring, de beoordeling door de tijdgenoten en de verwickelingen met het Heilig Officie. Hij schetst een helder beeld van de theologische inzet (de genadeleer; laxisme en rigorisme; contritionisme en attritionisme; de praktijk van het boetesacrament), van de kerkelijke context (de slepende kwestie van de vijf proposities uit Jansenius' *Augustinus*), van het pastorale doel van het werk. Ook het netwerk van Neercassels relaties in Nederland, Frankrijk, Rome en elders komt duidelijk uit de verf, evenals het sneeuwbaleffect dat de eerste kritiek teweegbracht en dat in een over zijn toeren gedraaid Rome van detailkwesties overging in de beschuldiging van jansenisme, die Neercassel sedertdien is blijven aankleven. *En passant* zal de lezer opmerken dat jezuïeten, dominicanen, franciscanen en dergelijken het onderling ook wel eens niet eens waren, maar dat de ordetucht hun uiteindelijk een wezenlijk tactisch voordeel gaf op de seculieren. Een viertal appendices geeft tenslotte de tekst van enkele onuitgegeven documenten, met name het positieve votum van de karmeliet Perez de Castro, lid van het Heilig Officie (1685).

Geeft Voorvelt dus een goed beeld van de strijd om het boek, aan de auteur en het boek zelf wordt in de korte analyses van beide die aan het slot van de dissertatie voorkomen, onvoldoende recht gedaan. Een boektechnische beschrijving van de uitgaven wordt niet gegeven. Over de latere herdrukken en hun eventuele betekenis (Venetië 1771, Emmerik 1860, volgens Willaert, nummers 11204 en 11671) vernemen we al evenmin iets, noch over de verspreiding of de invloed van het werk, hetgeen de titel toch suggereert. Weliswaar geeft Voorvelt in een bijlage een telling van de geciteerde auteurs, maar tot een echte citaten-analyse komt hij niet, en men kan zich afvragen of hij dat ook wel had gekund, gezien de dogmatische criteria die hij bij de beoordeling aanlegt (26). Een gemiste kans, die maakt dat dit overigens lezenswaardige boek ons aanzienlijk meer over de kerkelijke ruzies dan over het boek uit de titel leert.

Tot slot enkele details. Dat het Franse Oratorium in de zeventiende eeuw over grote delen van Europa zou zijn verspreid, bewijst dat de verwarring met het heel anders gearde Oratorium van Filippus Neri nog niet de wereld uit is (57); Bremond als autoriteit voor de geschiedenis daarvan citeren, is toch wel wat gortig. Neercassel werd niet in 1652 (en dus ook niet tezelfdertijd als Bossuet, 4) priester gewijd, maar kort na zijn diaconaat van 16 april 1650; blijkens het handschrift van Bicaïs (Parijs, Bibl. Nat., nouv. acq. fr. 6653, fol. 466r), dat de auteur op pagina xvi in het verkeerde depot en de verkeerde eeuw situeert en dus wel niet zelf gezien zal hebben, is Neercassel in Anjou priester gewijd, dus wellicht in de bisschopsstad Angers; in elk geval neemt hij in 1651 in het *Oratoire* van Parijs reeds als priester aan een stemming deel (Parijs, Arch. Nat., MM 623, 421).

Nog een laatste opmerking. Het corpus van dit proefschrift vormt een op geringe correcties na identieke heruitgave van een doorlopende artikelenreeks uit de jaargangen 22 tot en met 25 (1980-1983) van het *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland*. Kunnen we ons, gezien de zeer beperkte lezerskring die zo'n onderwerp mag verwachten en de huidige schaarste aan middelen, zo'n luxe nog wel permitteren? En als er dan per se een tweevoudige uitgave moest komen, had de auteur, immers oud-leraar Frans, dan niet voor een vertaling in die taal kunnen zorgen zodat deze bij uitstek interna-

tionale materie het lezerspubliek had kunnen krijgen die ze verdient? Of dient er nog eens te worden nagedacht over de publikatieregels bij promoties op artikelen?

Willem Frijhoff

H.W. van Santen, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie in Gujarat en Hindustan, 1620-1660* (Dissertatie Leiden; Meppel: Krips Repro, 1982, 289 blz.).

De jaren 1620-1660 in de titel van dit boek zijn wat misleidend. Van Santen geeft in zijn tabellen herhaaldelijk informatie na 1660 en ook in zijn conclusies overschrijdt hij dit jaar vaak. Het boek biedt zo meer dan de strikte periode zou doen verwachten.

Het is langzamerhand een gemeenplaats dat de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) haar administratie goed bijhield, dat daarvan veel bewaard is gebleven en dat daaruit veel te leren valt over de economie van de streken waar zij een factorij, een handelskantoor, had. In Surat op de westkust van India had de VOC zo'n factorij, maar ook in het binnenland, namelijk te Broach, Baroda en Ahmadabad, en zelfs nog verder landinwaarts in Agra richtte zij aan Surat onderhorige handelskantoren in. Deze uitzonderlijke situatie en het feit dat er van deze subalterne kantoren bronnen bewaard zijn, maken het mogelijk om niet alleen over de kuststreek, maar ook over het binnenland economische informatie te verzamelen. Van Santen kon deze halen uit *De geschriften van Francisco Pelsaert*, in 1979 door hemzelf samen met D.H.A. Kolff uitgegeven, uit de collectie W. Geleynssen de Jongh in het ARA en uit diens *Remonstrantie*, die in 1929 door W. Caland werd uitgegeven. Er zijn dus, naast de VOC-correspondentie tussen Surat, Batavia en Heren XVII in Nederland, stukken van subalterne kantoren gebruikt, wat het boek een bijzonder karakter geeft.

De dissertatie is in drie stukken te verdelen: de VOC en Indiase handel vanuit Surat op Mughal India, Perzië en de Rode Zee; het probleem van inflatie en geldverkeer in Gujarat en Hindustan en de inkoop van indigo en katoenen stoffen door de VOC in gebieden rond Agra. Deze onderwerpen sluiten aan bij de recente literatuur. Daarin nemen de plaats en rol van de VOC in het Aziatische handelsverkeer en de economie van Mughal India een belangrijke plaats in. Van Santen gaat in op de theorieën van onder anderen Steensgaard, Bayly en Pearson en schroomt niet zich daarvan te distantiëren, wanneer hij dat nodig vindt. De positie van de VOC in Surat was anders dan in Oost-Indonesië. Daar had zij soevereine rechten of monopolies, hier moest zij concurreren met anderen. Een monopolie was slechts te handhaven, als het gebied niet te groot was om het te kunnen controleren en er geen sterke macht was waarmee de Compagnie rekening moest houden. In India werd aan deze twee voorwaarden niet voldaan. Van Santen verklaart hiermee waarom de VOC zich in Surat en het Midden Oosten neerlegde bij de bestaande politieke en commerciële verhoudingen en niet tot het uiterste probeerde met geweld of monopolies hegemonie te verwerven.

Het is begrijpelijk dat het probleem van inflatie en geldverkeer Van Santen zeer bezighoudt. We weten dat de Europese handelscompagnieën en Indiase handelaren edele metalen in het Mughalrijk brachten; vervolgens dient zich de vraag aan: waar bleven die metalen, veroorzaakten zij geen inflatie? Van Santen duidt helaas niet aan welke gevolgen inflatie voor een economie kan hebben, zodat de betekenis van het inflatiedebat zeker niet voor iedere historicus zondermeer duidelijk zal zijn. Ook hij kan, hoewel de informatie in de VOC-stukken vrij uniek is, de vraag naar inflatie niet definitief beantwoorden. Zijn voorzichtige conclusie is dat het in hoge mate waarschijnlijk is dat het prijsniveau in Guja-